

CUPRINS

<i>Înaltpreasfințitul TEOFAN – Stareții de la Optina</i>	7
Prefață	11
Capitolul I	17
Capitolul II	60
Capitolul III	107
Capitolul IV	172
Capitolul V	205
Capitolul VI	251

bun, să vândă averea ce rămăsese după moartea părinților săi și să împartă banii săracilor. Egumenul l-a sfătuit să nu facă acest lucru, să nu iasă în lume, avertizându-l că acestea sunt uneltirile diavolului și dacă pleacă, nu se va termina cu bine. Cu toate acestea, Malh a plecat și pe drum este răpit de tâlharii sarazini, la care rămâne prizonier mulți ani, muncind la un stăpân hain și căindu-se pentru neascultarea față de egumen. Dar pentru suferințele și credințioșia sa, Domnul l-a izbăvit în chip minunat din robie și l-a întors în mănăstirea de unde plecase.

În închipuirea micuțului Pavel se înfățișau tablouri uimitoare: pustia galbenă, toridă, prin care rătăcesc fugarii istoviți, Malh și o femeie roabă, care-l ruga să o ducă la o mănăstire (ea fugise împreună cu dânsul). Dar după ei veneau cămile, se apropia neîncetat sarazinul și sluga sa, ei îi văd deja pe fugari și cu ură le pregătesc groaznice chinuri... Dar fugarii s-au ascuns într-o peșteră, una dintre slugi intră acolo cu sabia în mână, se părea că totul s-a sfârșit și bieții prizonieri nu mai au nici o scăpare...

Din întunericul peșterii sale iese deodată o leoaică imensă și tâlharul este sfâșiat într-o clipă. Stăpânul său, crezând că în peșteră a început o luptă și că sluga trebuie ajutată, fuge într-acolo, dar și el pierde de colții fiarei. Leoaica nu i-a atins pe fugari. Ei s-au urcat pe cămile și în desagi au găsit provizii de hrană, apă și, salvați, au plecat mai departe... Iată-i în apropiere de Antiohia. Malh se întoarce în mănăstirea sa, după ce a dus-o mai întâi pe acea femeie la o mănăstire de maici. Domnul i-a mântuit. „Nu, se gândea pe bună dreptate micuțul, dacă voi fi călugăr, totdeauna voi da ascultare egumenului și niciodată nu voi ieși din mănăstire de dragul treburilor lumești!”

Tatăl îl învăța pe Pavlușa să se roage pentru părinți. Starețul Varsanufie își amintește că aveau în casă un tablou pe care îl descrie astfel: „Petru cel Mare stă în picioare, iar în fața lui, în genunchi, un tânăr, lângă care stă tatăl său,

condamnat cu deportarea în Siberia pentru anumite crime. Acest tânăr îl roagă pe Petru I să-i elibereze tatăl, deoarece este bătrân și nu poate suporta muncile grele; în afară de aceasta, familia are nevoie de el. «Mai bine trimiteți-mă pe mine în Siberia în locul tatălui, deoarece eu sunt tânăr, puternic și liber», spune tânărul. Atunci Petru cel Mare a lăcrimat și a spus: «Îl eliberez pe acest tată deoarece are un astfel de fiu!». Această istorioară mi-a povestit-o tata și m-a învățat să mă rog pentru dânsul”. Mai departe, povestește părintele Varsanufie, tatăl său l-a învățat, îndeobște, să se roage: „Se întâmplă să mă ia și să mă așeze lângă dânsul și îmi spunea să citesc *Cuvine-se cu adevărat, Împărate cerească* și încă ceva. Mă învăța să citesc *Psalmul 50* și atunci l-am învățat pe de rost într-o singură zi”.

La vârsta de nouă ani, Pavlușa a fost înscris la gimnaziu... Aici încep să apară unele neclarități. Izvoarele biografice aduc câteva date contradictorii. Astfel, în broșura *Amintirile Starețului de la Optina, Schiarhimandritul Varsanufie* (M., 1913), se spune: „...după terminarea studiilor la corpul de cadeți din Poloțk, el a intrat în serviciul militar și a ajuns până la gradul de colonel al trupelor de cazaci din Orenburg”. Protoiereul Vasile Șustin, autorul amintirilor despre Sfântul Ioan de Kronstadt și despre stareții de la Optina (vezi ediția de la Moscova, anul 1991), scrie despre părintele Varsanufie: „Provenea dintr-o familie de cazaci din Orenburg, a terminat școala de cadeți la Poloțk și iese cu grad de ofițer la terminarea școlii de război de la Orenburg. La Petersburg el a terminat cursurile de ofițer de stat major ale trupelor de cazaci”. Aceste informații ale părintelui Vasile Șustin le folosește și I.M. Konțevici, în cartea sa fundamentală *Sihaștria Optina și timpurile ei* (Jordanville, *Mănăstirea Sfintei Teimi*, 1970). Dar părintele Varsanufie nu vorbește nicăieri despre corpul de cadeți de la Soloțk; el vorbește despre gimnaziu. Este neclar cum și pentru ce a ajuns el în Bielorusia, în vechiul oraș de pe Dvina Apuseană, atât de departe de Samara și Orenburg.

Fratele Nikolai Beliaev, consemnând cu binecuvântarea Starețului Varsanufie aproape toate povestirile și învățăturile sale, pe data de 20 aprilie 1910, a inserat în *Jurnal* următoarele cuvinte ale starețului: „Când învățam la gimnaziul din orașul Poloțk, într-o vară ne-au mutat pe timpul vacanței la o moșie pitorească ce aparținea statului, mai înainte fiind moșia unui episcop catolic. Acolo era o minunăție allee de mesteceni, din toată aleea doi mesteceni se distingueau în mod deosebit prin înălțimea și frumusețea lor. Îmi plăcea să rămân singur pe această allee și în fiecare an creșteam pe unul din mesteceni litera «P». Astfel, o dată, am început să creștez litera mea «P», iar gândul îmi spunea: «Creștează mai mult și mai adânc». Eu am ascultat de acest gând și am creștat destul de adânc. A fost ultima dată, deoarece în anul următor nu am mai venit la această moșie, apoi am terminat școala și am plecat de acolo. Elevii, de obicei, se sculau la orele 6.⁰⁰, dar eu mă sculam la orele 5.⁰⁰; mă duceam pe acea allee și, stând, mă rugam între cei doi mesteceni. Atunci mă rugam cum niciodată nu m-am mai rugat: era rugăciunea curată a unui copil nevinovat. Cred că atunci m-am rugat și am cerut de la Dumnezeu călugăria. Îndeobște, mi-au rămas amintiri curate și luminoase despre gimnaziu”.

Viitorul stareț învăța bine și viața lui duhovnicească era la un nivel înalt. În anul 1860, când avea cincisprezece ani, dând examenele de jumătate de an la gimnaziul din Poloțk, de Nașterea Domnului a venit acasă la Orenburg și până pe 7 ianuarie a fost liber. „Am dat examenele și am luat note foarte bune, povestea Starețul. Venind acasă mă gândeam că voi citi..., și, în genere, îmi făceam diferite planuri... M-am așezat la masă. În fața mea aveam o hârtie. Am luat condeiul și am început să scriu: «Renașterea». Ce este aceasta? Ce este renașterea? Am început să scriu mai departe: «Demult în zilele tinereții trecute... Nu este oare o minune? Aveam doar cincisprezece ani și mi-au scris dinainte toată viața mea»”.

Iată ce scria:

„În zilele trecute ale tinereții
Ardea în mine un foc sfânt,
Seninătatea și lumina vieții
Îmi linișteau făptura ca un cânt.
Și liniștea sălășluia în Duh,
Departate de durere și mahnire,
Departate de-ndoială și de chin,
Înviorând în mine gând de mântuire.
Dar viața cea deșartă, pustie și vicleană
A alungat din mine lumină, curăție
Și mi-a adus cădere și patimă și teamă,
Furându-mi-se Dumnezeu, Preasfânta Împărăție.
Din cer pe Dumnezeu atunci eu am chemat
La al meu plâns mi-a dat răspuns
Și toată omeneasca greșală mi-a iertat
Că lacrimile amare au fost deajuns.”

Încă din copilărie, lui Pavel îi plăcea să citească, mai ales în anii de gimnaziu. Seriozitatea lui era neobișnuită, din anii tinereții știa bine literatura universală și iubea literatura rusă. Mai târziu, fiind stareț, vorbea adesea despre marele folos al citirii cărților și, în primul rând, vieții sfinților. În discuțiile cu fiii duhovnicești folosea deseori exemple din literatura clasică rusă și universală, citea versuri, povestea diferite întâmplări din viața scriitorilor, artiștilor plastici, muzicienilor...

Odată ne-a povestit o întâmplare din viața sa de gimnaziu, întâmplare cu un tovarăș al său, care nu voia să învețe și era tot timpul în urmă la matematică. „Mă uit la el, și-a vârat mânuțele în păr și era cu totul scufundat în lectură. Având curiozitatea specifică băieților, m-am uitat să văd ce citește... În sfârșit, îl întreb:

- Dar, ce citești?
- Ce îți pasă?
- Sunt curios!

Fenomen destul de rar (el nu citea nimic niciodată).

– Pleacă!

Și am fost nevoit să plec. Apoi mă uit, a terminat de citit, a pus cartea deoparte și căzuse pe gânduri. M-am apropiat de el și i-am spus:

– Ce citeai, spune-mi acum!

Mi-a arătat o pagină cu titlu.

– Mă uit prin viețile savanților și pictorilor renumiți.

– Este interesantă cartea?, îl întreb.

– Foarte interesantă. Știi ceva? Eu vreau să devin un savant renumit!

– Ei, frățioare, îți dorești cam mult. Ar trebui să înveți mai bine lecțiile de algebră, pentru că ai doar note de unu și de doi.

– Ei, desigur! Eu voi deveni savant!

Și ce s-a întâmplat? Colegul meu a început să învețe bine, a terminat minunat, iar apoi, după câte am aflat, a devenit dacă nu un mare, atunci unul dintre savanții noștri însemnați. Iată cum poate să te influențeze o carte citită: a citit-o și s-a schimbat”.

După terminarea gimnaziului nu toate i-au mers atât de bine lui Pavel Ivanovici. Despre anii '60, ai acelor timpuri, când tânărul a început să-și aleagă calea în viață, nu știu nimic. Despre acei ani vorbește înăbușit, dar pe o notă extrem de tragică, una din însemnările anilor 1890: „Duminică, 8 mai. Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan Teologul și Sfântul Arsenie cel Mare... În această zi de mai am sosit de la Petersburg la Moscova. Este înfricoșător și dureros să-mi amintesc de acele timpuri groaznice din viața mea. Cu adevărat, milostivirea Domnului este nespusă, deoarece m-a scos din fălcile iadului...”.

Cum l-a păzit Domnul se poate vedea și din următorul episod, povestit de părintele Varsanufie în anul 1911 într-una din convorbirile sale. „Îmi amintesc, spunea Starețul, acum 40, chiar 50 de ani mă aflu într-o oarecare casă. Erau acolo

mulți invitați. Unii, după obiceiul vremii, jucau cărți, alții discutau, apoi au început să danseze – nu era un bal adevărat, dar așa s-a aranjat pe neașteptate. La această serată era și o fată de o frumusețe uimitoare. Nu participa la nimic din ceea ce se întâmpla în jurul ei. Câțiva cavaleri au invitat-o la dans, dar ea a refuzat. Apoi s-a ridicat, s-a apropiat de pian și a început să cânte. Se simțea că ieșise cu desăvârșire din ambianța înconjurătoare, intrase în sine, în lumea ei interioară și în sunetele muzicii. Afară era o noapte minunată cu lună. Ea a cântat îndelung și când a terminat, s-a ridicat, s-a dus la fereastră și a căzut pe gânduri. Această fată mi-a atras atenția și m-am străduit să fac cunoștință cu dânsa. M-am apropiat, atunci, de o doamnă și am întrebat-o:

– Știți cine este dânsa?

– Știu.

– Faceți-mi cunoștință cu ea.

– Bine; eu pot să-ți fac cunoștință, dar merită? Vă încredințez că nu prezintă interes și nu veți găsi nimic la dânsa.

– La această trebură să mă gândesc eu însumi.

Și am făcut cunoștință cu această fată. Ea avea, nu-mi amintesc bine, nu mai puțin de douăzeci de ani. S-a arătat a fi o natură profundă, trăind viața sa interioară: iubea, și iubea în așa fel cum numai oameni de acest gen pot să iubească.

– Aceasta este prima și, vă încredințez, ultima mea iubire, spunea dânsa și nu mințea.

– Înțelegeți, el este totul, viața mea, lumina vieții mele; cu dânsul se plinește tot ce este în jurul meu și în mine; fără dânsul totul este întuneric și viața își pierde sensul ei. Eu i-am dat lui tot sufletul, toată inima mea.

– Dar unde este el?

– Este înfricoșător de spus!

– A plecat, departe, undeva?

– Nu, a murit!

– Și dumneavoastră iubiți un mort?

– Da, îl iubesc și pe nimeni altul, niciodată nu voi mai iubi. Doar eu i-am dat lui tot sufletul meu, toată dragostea, toate acestea sunt la dânsul, el a luat totul cu sine în mormânt, iar mie nu mi-a rămas nimic.

Întâlnirile noastre nu au fost multe, curând ea a plecat la Samara, dar tot timpul, cât ne-am întâlnit, ea își plângea prima iubire pierdută.”

Tâlcul acestei întâmplări, al acestei întâlniri, Pavel Ivanovici l-a înțeles mai târziu. „Dacă eu aș fi întâlnit acum această fată, spunea el în discuția cu fiii duhovnicești, aș fi știut ce să-i spun. I-aș fi spus așa: «El v-a iubit? De la această iubire a rămas doar mâhnire, pustietate. Dumneavoastră spuneți că nu veți mai iubi pe nimeni altul. Dar eu vă sfătuiesc să iubiți pe altul, știți pe cine? Pe Domnul Iisus Hristos! Dumneavoastră ați vrut să vă dați inima unui om – dăruiați-vă inima lui Hristos și El o va umple cu lumina și bucuria Lui, în locul mâhnirii și întunericii ce v-au rămas după iubirea față de un om». Nu lăsați inima să se lege de bunurile pieritoare ale lumii acesteia, alungați din inimă orice patimă, deoarece numai într-o inimă liberă poate să-și facă locaș Domnul”.

În anul 1870 Pavel Ivanovici învăța la școala de război² din Orenburg, apoi a terminat cursurile de ofițeri de stat major la Petersburg. Există mențiunea că a luptat în Turkestan (fapt puțin dovedit). Despre cursurile și războiul din Turkestan, starețul nu a amintit niciodată (cu excepția faptului că la școala viitorilor ofițeri de cavalerie îi duceau la fierărie să le arate cum se fac potcoavele). Și-a petrecut viața între anii 1870-1880 la Orenburg, apoi la Kazan, la Petersburg și din nou la Kazan, unde a fost trimis după terminarea cursurilor de ofițeri de stat major ale districtului

² La Orenburg erau două corpuri de cadeți și o școală militară pentru cazaci; nu se știe în care din aceste unități de învățământ se găsea părintele Varsanufie; se presupune că în ultima.

militar Kazan, devenind rapid șeful secției de mobilizare; treptat, la sfârșitul anilor 1880, era deja colonel.

La Orenburg locuia cu mama și cu mătușa (tatăl trecuse la cele veșnice și anul morții rămâne necunoscut). Pe atunci încă nu se gândea la intrarea în mănăstire, din contra „credea că acolo este o plictiseală îngrozitoare, de mâncare doar ridichi, untdelemn de post și metanii”. Dar el fusese chemat, adesea pe neobservate, uneori Domnul poruncindu-i în mod vădit să meargă la mănăstire. De aici au început să i se întâmple multe lucruri „stranii” ofițerului Pavel Ivanovici Plihanov.

El era tânăr soldat, colegii de serviciu își petreceau viața numai în distracții, dar el avea un mod de trai ascetic. Camera lui amintea de chilia unui monah prin aranjamentul ei interior, prin ordine și, de asemenea, prin mulțimea de cărți și icoane. Anii treceau. Colegii lui s-au căsătorit unul după altul.

– Căsătorește-te, Pavlușa, i-a spus odată mama. Iată, va fi un bal la adunarea ofițerească, intră în vorbă cu fetele, discută.

„Într-adevăr, m-am apropiat, am ascultat discuțiile acestor fete și m-am îngrozit: plimbări, toalete, pălării. Despre ce voi vorbi eu cu soția mea...? se gândea el. Nu, mai las deoparte lucrul ăsta.” Avea atunci douăzeci și cinci de ani. Au mai trecut vreo cinci sau șase ani; la rugămintea mamei din nou „am intrat în vorbă” cu niște femei și, după cum își amintea, „și-a făcut aceeași impresie”; atunci „s-a hotărât în sufletul său să nu se căsătorească”. Ultima încercare de acest fel a avut-o în anul 1880.

– De ce, Pavlușa, te ferești de femei, anii trec, nimeni nu va mai merge după tine, i-a spus mama. Vezi să nu te căiești mai apoi.

El i-a dat ascultare. Curând, acceptând o invitație de a participa la o masă de gală s-a hotărât: cu cine voi șede

alături, cu acela voi duce o discuție amplă... Nu se știe din ce pricină nu s-a îndoit că acea persoană va fi o femeie. Alături de dânsul la masă a stat un preot și au început o discuție amplă despre rugăciunea lui Iisus. Seara i-a spus mamei că s-a hotărât definitiv să nu se căsătorească nici odată. Ea a tăcut, dar el a observat că mama s-a bucurat; ea dorea ca el să-și închine viața lui Dumnezeu și se ruga în taină pentru aceasta. Iar despre femei vorbea de dragul obiceiurilor.

Cu toate acestea, Pavel Ivanovici nu a părăsit această societate și participa la diferite serate și mese, fiind invitat de tovarășii săi, dar nu a părăsit-o din nepriceperea de a refuza, de a pune punct acestui mod superficial de a petrece timpul. Însă și acolo Domnul Și-a arătat prezența în diferite și, s-ar părea, neînsemnate întâmplări. Una din aceste întâmplări și-a amintit-o spre sfârșitul vieții, discutând cu fiii duhovnicești în ziua de Crăciun a anului 1912. „Când eram încă în lume, povestea el, am fost odată într-o casă de aristocrați. Eram oaspeți mulți. Discuțiile erau foarte plictisitoare. S-au transmis știri, s-a vorbit despre teatru ș.a.m.d. Pe cei cu suflet mic îi mulțumeau aceste discuții, dar mulți se plictiseau și căscau din când în când. Unul dintre oaspeți a rugat-o pe fiica stăpânului casei să cânte ceva... Ea a fost de acord. S-a apropiat de un minunat pian pentru concerte și a început să cânte:

Pe cerul miezului de noapte un înger zbura,
Și-un cântec liniștit cânta...

Totul se petrecea pe o terasă mare acoperită cu sticlă; era noapte, pe fereastră se vedea livada bătrână, luminată de luna argintie. Am privit fețele celor ce ascultau și am citit pe ele o atenție concentrată și chiar umilintă, iar unul din oaspeți, acoperindu-și fața cu mâinile, plângea ca un copil, iar eu nu l-am văzut niciodată plângând. De ce oare i-a mișcat pe toți această cântare? Cred că s-a petrecut acest lucru

pentru că această căutare i-a smuls pe oameni din interesele meschine ale vieții și le-a îndreptat gândurile către Dumnezeu – Izvorul tuturor bunătaților. Acest cântec l-a scris Lermontov, un om păcătos, și l-a executat nu o sfântă, dar cuvintele acestei minunate poezii au produs o puternică impresie”.

O altă întâmplare s-a petrecut la un bal mascat, într-una din casele bogate. „La acest bal, povestea părintele Varsanufie, era o fată foarte frumoasă. Unica fiică a acestor părinți bogați era foarte cultivată, educată, desigur numai în spirit monden și de ce plăceri nu avea ea parte? Părinții nu precupețeau nimic pentru dânsa. Costumul ei reprezentând o zeităate păgână costa mai mult de o mie de ruble; despre acest costum s-a vorbit îndelung. Balul s-a deschis cu dansuri, ca întotdeauna cu polcă, apoi au urmat alte dansuri, în sfârșit, un cadril francezesc. În timpul cadrilului această fată minunată a căzut în agonie. Și-a rupt masca de pe față, chipul ei s-a înnegrit și era îngrozitor. Maxilarele s-au strâmbat, ochii ei exprimau groază și rugămintă după ajutor, pe care nimeni nu i l-a mai putut da. Așa a murit ea în timpul balului. Atât au mai plâns după ea, mai ales părinții; au îngropat-o, iar deasupra mormântului au construit un monument maiestuos și tot ce a fost pământesc s-a terminat pentru dânsa. Dar ce s-a întâmplat cu sufletul ei? Desigur, căile lui Dumnezeu sunt nemărturisite, după mintea noastră nenorocită ea nu a putut moșteni Împărăția Luminii. S-a înfățișat la judecata lui Dumnezeu. Iar Domnul i-a spus: «Cum te-am găsit, așa te voi judeca». Iar Domnul a găsit-o dansând în veșmintele zeiței desfrânării.”

Treptat, Pavel Ivanovici s-a închis în viața sa singuratică de flăcău, a încetat să mai viziteze casele aristocratice și tot mai des refuza să participe la chefurile ofițerești, care se făceau cu plata în comun – uneori plătea, dar nu participa. Acorda mult timp cititului, câteodată citea și cărți la